

Jacek Cheda * <https://orcid.org/0000-0003-2632-8090>
Wyższa Szkoła Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi
e-mail: mentoris@interia.pl

Procesy innowacyjne w nowej koncepcji organizacji społeczeństwa

https://doi.org/10.25312/2391-5129.35/2022_03jch

Celem artykułu jest próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, czym powodowana jest inicjacja procesu innowacyjnego w nowoczesnej koncepcji organizacji społeczeństwa. Jest to interesujące ze względu na szeroki wachlarz procesów zmian, które oddziałują na wszelkie sfery życia społecznego. Po zapoznaniu się z definicjami innowacyjności – których jest ogromna liczba – można sformułować twierdzenie, że jest to przejawianie zdolności do generowania i implementacji innowacji. Z procesami innowacyjnymi mamy do czynienia w prawie wszystkich typach społeczeństw, co więcej, są one istotnym czynnikiem ich rozwoju, nie zawsze pożądanym. Aby zapobiec niekorzystnemu wpływowi innowacji na życie społeczne, w tym także polityczne, należy dążyć do budowy społeczeństwa otwartego. Przedsiębiorstwa, by efektywnie działać w realiach ulegającej ciągłym zmianom gospodarki, potrzebują katalizatora, za który uznaje się innowacje. To one generują potencjał konkurencyjności i budowy przewagi.

Mówiąc o procesie innowacyjnym, należy zauważyć, że sprowadza się on do obszaru polityki gospodarczej, która jest obecnie ważnym instrumentem wykorzystywanym w polityce. Ma zatem istotny wpływ na sferę społeczną, wchodząc tym samym w przestrzeń innowacji społecznych. Powód i czas rozpoczęcia procesu innowacyjnego w nowoczesnej koncepcji organizacji społeczeństwa każdorazowo odnosić się będzie do oddzielnego obszaru badawczego i nie jest możliwe ich konkretne określenie. Części składowe są zaś dyskusyjne, niejednorodne i jednostkowo zmienne.

Słowa kluczowe: innowacje, innowacyjność, innowacje w organizacji społeczeństwa

* Dr Jacek Cheda, adiunkt w Instytucie Prawa i Kryminologii Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi.

Wstęp

Innowacje i związane z nimi procesy innowacyjne postrzegane są przez większość autorów przede wszystkim w kontekście nauk ekonomicznych i nauk o zarządzaniu. W mniejszym stopniu autorzy odwołują się do nauk społecznych czy nauk o polityce. Dlatego też trudniej dotrzeć do opracowań dotyczących innowacji w sferze polityki. Biorąc jednak pod uwagę, że innowacje poprzez procesy innowacyjne wkraczają w nowe obszary życia społecznego, w tym również w sferze polityki, warto się tą problematyką zająć, zwłaszcza że literatura w tym zakresie nie jest bogata.

Wyzwaniem jest również próba znalezienia samej definicji innowacji odnoszącej się do sfery nauk społecznych. Z pewnością zadanie to nie jest łatwe, tym bardziej że w innych dziedzinach precyzyjne sformułowanie wspomnianego zagadnienia przynosi wiele odpowiedzi – czasem też niejednoznaczności. Procesy innowacyjne są złożone i skomplikowane. Naturalnie włączają się bowiem w te standardowe, aby móc na nie oddziaływać, a dokładniej mówiąc – zmieniać je. Trudność polega też na zdiagnozowaniu podmiotu inicjującego lub powodu takiego działania. Prawdopodobnie wspomniane wcześniej nowe obszary (jako wynik zmian technologicznych, socjologicznych itd.), które pojawiają się w sposób naturalny i ciągły, są trudne do uchwycenia, stąd kłopoty z przeprowadzeniem precyzyjnych badań naukowych.

Celem artykułu jest próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, czym powodowana jest inicjacja procesu innowacyjnego w nowoczesnej koncepcji organizacji społeczeństwa. Innymi słowy, co jest motorem napędowym tego procesu zmian, które oddziałują na wielorakie sfery życia społecznego. Głównym problemem badawczym jest zdefiniowanie powodu i czasu rozpoczęcia procesu innowacyjnego w nowoczesnej koncepcji organizacji społeczeństwa. Problemem szczegółowym jest natomiast poznanie części składowych tego procesu. Przyjętą hipotezą główną jest założenie, że wspomniany powód i czas rozpoczęcia każdorazowo odnosić się będzie do oddzielnego obszaru badawczego i nie jest możliwe ich konkretne określenie. Części składowe są zaś dyskusyjne, niejednorodne i jednostkowo zmienne.

W artykule przyjęto metodę studiów literaturowych jako badania naukowego.

Ogólna charakterystyka innowacyjności

Wskazanie, czym jest innowacyjność, wymaga w pierwszej kolejności odpowiedzi na pytanie, czym są innowacje. Innowacje to pojęcie wieloznaczne, trudne do ścisłego zdefiniowania, choć zwykle wiąże się je z nowościami i przedsiębiorczością. Jego zakres jest bardzo szeroki, a sam termin bywa dość dowolnie przez różnych autorów interpretowany. Pojęcie *innowacja* rozumiane jest w bardzo szerokim zakresie, potocznie symbolizuje zmianę, nowość, wyrażającą się pod postacią nowych produktów, nowatorskich technologii, nietradycyjnych usług czy niekonwencjonalnych metod zarządzania. Przedsiębiorstwo określane jako innowacyjne uważane

jest za lepsze i bardziej pożądane. Kategoria innowacji stała się obecnie obiektem zainteresowań nauk nie tylko ekonomicznych, ale także społeczno-gospodarczych, w tym psychologii i socjologii. Wynika to z niekwestionowanego wpływu innowacji na szeroko pojęty rozwój społeczno-gospodarczy kraju (Trzmiel-Grzybowska, 2011: 353). W ujęciu szerokim innowacyjność można zatem zdefiniować jako zdolność oraz zainteresowanie społeczeństwa, a w szczególności przedsiębiorców i naukowców, prowadzeniem badań i poszukiwaniem rozwiązań, które mają przyczynić się do poprawy efektywności, ulepszania technologii czy tworzenia nowych produktów. Te działania w efekcie mają doprowadzić do poprawy konkurencyjności konkretnych przedsiębiorstw, co może mieć wpływ na rozwój gospodarczy regionów czy nawet państw. Innowacje wykorzystywane są w każdej dziedzinie gospodarki. Ich poszukiwanie i stosowanie jest z jednej strony bardzo ryzykowne i nieprzewidywalne, jednak z drugiej – jest też szansą dla przedsiębiorstwa na utrzymanie, a nawet wzmocnienie pozycji rynkowej (Kędziarska-Szczepaniak, 2016: 7). Warto jednak zauważyć, że w polskich badaniach naukowych, a także w opracowaniach statystycznych, dominuje podejście wąskie, które uwzględnia wyłącznie innowacje techniczne, a więc dotyczące produktów i technologii (procesów produkcyjnych), pomija się natomiast innowacje związane ze zmianami społecznymi. Ujęcie takie dominuje w teorii ekonomicznej i wynika przede wszystkim z faktu, że zakres zmian technicznych ma kluczowe znaczenie dla procesu przeobrażeń w produkcji i dla rozwoju gospodarczego (Wasiluk, 2002: 335–336). Chcąc zdefiniować pojęcie innowacji, nie można zapominać o jednej z najbardziej znanych teorii przedsiębiorczości zaproponowanej przez Schumpetera. W myśl jego koncepcji innowacja ujmowana jest jako podstawowe zjawisko w rozwoju gospodarczym. Jest nowatorskim połączeniem kapitału i środków produkcji oraz obejmuje swoim zasięgiem pięć następujących kategorii:

- introdukcję nowego produktu (wprowadzenie nowatorskiego towaru, usługi itp., z którym klienci nie mieli jeszcze styczności),
- introdukcję nowego sposobu wykonywania produktu (wdrożenie nowego sposobu produkcji niewypróbowanego w danej gałęzi przemysłu),
- otwarcie nowego rynku (na którym rzeczona gałąź krajowego przemysłu wcześniej nie występowała bez względu na to, czy rynek istniał uprzednio, czy nie),
- pozyskanie dotąd nieznanego źródła surowców lub półfabrykatów (bez względu na to, czy dane źródło już istniało, czy zostało nowo odkryte),
- tworzenie nowych struktur rynkowych w przemyśle, na przykład wdrożenie nowego sposobu organizacji danego przemysłu (Schumpeter, 1960: 104).

Główny Urząd Statystyczny definiuje innowacje jako wdrożenie nowego lub istotnie ulepszanego produktu (wyrobu lub usługi), lub procesu, albo też nowej metody organizacyjnej, przy czym nowe procesy lub metody organizacyjne zostają wdrożone, kiedy rozpoczyna się ich faktyczne (praktyczne) wykorzystywanie w działalności przedsiębiorstwa.

Inna instytucja publiczna, Polski Fundusz Rozwoju (PFR), spółka prawa handlowego należąca do Skarbu Państwa oferująca instrumenty służące rozwojowi przedsiębiorstw, jednostek samorządu terytorialnego oraz osób prywatnych, zaangażowana we wspieranie innowacyjności podaje swoją definicję innowacji. Można ją zatem również traktować jako głos urzędowy. „Innowacja to wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu (wyrobu lub usługi) lub procesu, nowej metody marketingowej lub nowej metody organizacyjnej w praktyce gospodarczej, organizacji miejsca pracy lub stosunkach z otoczeniem. Minimalnym wymogiem zaistnienia innowacji jest to, aby produkt, proces, metoda marketingowa lub metoda organizacyjna były nowe (lub znacząco udoskonalone)” (*Innowacja, innowacyjność*, b.r.).

Cennym wkładem do dyskusji na temat innowacyjności jest badanie Janczewskiej (2012: 172), która cytując Wziętek-Kubiak i Balcerowicz (Wziętek-Kubiak, Balcerowicz, 2009), wskazuje zasoby innowacyjne w przedsiębiorstwach prowadzących działalność innowacyjną. Są one określane jako te bezpośrednio wpływające na innowacje. Należą do nich:

- zakumulowane zasoby kapitału ludzkiego, w tym wiedza (ang. *knowledge*) i umiejętności (ang. *skills*),
- zasoby zakumulowanej wiedzy mierzonej wydatkami na badania naukowe i poziomem zatrudnienia personelu naukowo-badawczego,
- zasoby wiedzy uprzedmiotowionej w postaci zakupionych maszyn i urządzeń oraz budynków,
- zasoby wiedzy nieuprzedmiotowionej w postaci nabytych licencji i patentów,
- zasoby wiedzy zewnętrznej nabytej, płynącej z otoczenia, od innych podmiotów rynku,
- zasoby komercyjne,
- zasoby organizacyjne.

Do rozważań na temat innowacji i innowacyjności czynniki te wnoszą ważny aspekt. Jest to mianowicie czynnik ludzki, społeczny. To wiedza, umiejętności, cechy zarządce, komunikacja są determinantami impulsów nazywanych właśnie innowacyjnością. Po czasie stają się nowoczesnością, czyli częścią współczesności posiadającej atrybut rozwojowy.

Z wielością pojęć innowacji wiąże się także funkcjonowanie różnych rodzajów innowacji. Z reguły są one związane z różnymi sferami działań. W literaturze ekonomicznej wyróżnia się najczęściej następujące rodzaje innowacji: techniczne, technologiczne, organizacyjne i społeczne. Innowacje techniczne pojmowane są jako wszelkie zmiany w parametrach technicznych maszyn i urządzeń, ulepszające je poprzez wprowadzenie do nich nowych elementów bądź też w drodze całkowitego znowelizowania rozwiązań. Innowacje technologiczne wyrażają zmiany w technologii procesu wytwórczego poprzez wprowadzenie do niego nowych elementów lub całkowicie nowej technologii. Innowacje organizacyjne odnoszą się do zmian organizacyjnego schematu podmiotu gospodarującego i wyrażają się w całkowitej

reorganizacji tego schematu lub zastąpieniu części starych elementów nowymi składnikami schematu organizacyjnego. Innowacje społeczne wyrażają się w zmianach zachodzących w strukturze społecznej ludności, we wzorach obyczajowych, postawach ludzkich, a nawet ogólnej kulturze narodu (Olejniczuk-Merta, 2013: 24).

Na podstawie innego podziału wyróżniamy innowacje: produktowe, procesowe, marketingowe i organizacyjne. Innowacja produktowa obejmuje wdrożenie na rynek wyrobów bądź usług, które odznaczają się nowymi lub znacząco udoskonalonymi cechami funkcjonalnymi albo użytkowymi. Innowacja procesowa dotyczy wdrożenia nowej lub ulepszonej metody produkcji bądź dostawy. Swoim zakresem obejmuje znaczące zmiany w zakresie technologii, urządzeń oraz oprogramowania. Często celem innowacji o charakterze procesowym jest obniżenie kosztów wytwarzania lub dostawy. Innowacja marketingowa polega na wdrożeniu nowej metody marketingowej wiążącej się ze znaczącymi zmianami w projekcie/konstrukcji produktu lub w opakowaniu, dystrybucji, promocji albo strategii cenowej. Jej celem jest między innymi: umocnienie pozycji produktu na rynku, zdobycie nowych rynków, poszerzenie segmentu klientów. Innowacja organizacyjna to wdrożenie nowej metody organizacyjnej w przyjętych przez firmę zasadach działania, w organizacji miejsca pracy lub w stosunkach z otoczeniem. Celem innowacji organizacyjnych jest między innymi optymalizacja kosztów działania firmy poprzez usprawnienie wewnętrznych procesów na przykład administracyjnych. Warto zaznaczyć, że przy ubieganiu się o środki w ramach funduszy Unii Europejskiej regulaminy konkursów dopuszczają projekty dotyczące wyłącznie innowacji produktowych bądź procesowych. Innowacja marketingowa lub organizacyjna mogą występować i stanowić dodatkową wartość projektu, natomiast często nie podlegają ocenie punktowej (Kolimaga, 2019).

Po zapoznaniu się z zaprezentowanymi definicjami innowacji można określić innowacyjność jako przejawianie zdolności do generowania i implementacji innowacji (Sikora, Uziębło, 2013: 355). Jednak warunkiem do tego koniecznym jest kreatywny kapitał ludzki (szukający nowych rozwiązań) działający w warunkach wolności podejmowania decyzji i właściwych technik zarządzania (odpowiednie środki finansowe, organizacja itd.).

Innowacyjne koncepcje organizacji społeczeństwa

Wśród współczesnych koncepcji organizacji społeczeństwa należy wyróżnić społeczeństwa: industrialne, postindustrialne, globalne, informacyjne, masowe, wolnego czasu. Społeczeństwo industrialne (przemysłowe) ukształtowało się na przełomie XIX i XX wieku. Jego genezę wiąże się z postępowaniem technicznym, powstaniem nowych technologii produkcji (maszyna parowa, energia elektryczna), rozwojem przemysłu i produkcji masowej. Podstawą gospodarki stał się przemysł. Rozwój przemysłu pociągnął za sobą wzrost liczby ludności miast. Społeczeństwo industrialne charakteryzowało się dużą ruchliwością społeczną (horyzontalną i wertykalną).

Określenia *społeczeństwo postindustrialne* (poprzemysłowe) używa się na oznaczenie społeczeństwa wysoko rozwiniętego ekonomicznie (automatyzacja robót, komputeryzacja, robotyzacja). Traci znaczenie przemysł ciężki. Znaczna większość ludzi zamieszkuje duże aglomeracje miejskie i rozwija się kultura masowa. Społeczeństwo globalne związane jest z procesami integracji ekonomicznej zachodzącymi na całym świecie, z przyjmowaniem wzorców kulturowych wywodzących się głównie ze Stanów Zjednoczonych. Marshall McLuhan przedstawił wizję współczesnego świata jako globalnej wioski, w której odległości nie odgrywają już tak istotnej roli, a możliwości komunikowania się są nieograniczone. Następuje powstawanie ponadnarodowych organizacji i instytucji ekonomicznych (na przykład Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Światowa Organizacja Handlu). Z kolei rozwój społeczeństwa informacyjnego wiąże się z nowoczesnymi technologiami informacyjnymi (takimi jak internet). W społeczeństwie tego rodzaju najważniejszą rolę odgrywa zarządzanie informacją, szybkość jej przepływu i przetwarzanie. W tym sektorze zatrudniona jest duża liczba pracowników (ponad 50% ogółu zatrudnionych). Społeczeństwo masowe charakteryzuje się wysokim zurbanizowaniem, ogromnym znaczeniem środków masowego przekazu. Społeczeństwo masowe jest konformistyczne i podatne na wpływy reklam, manipulacji politycznej. Pojawia się kult przyjemności, zanikają elity umysłowe. Charakterystycznymi cechami są: konsumpcyjny stosunek do życia oraz bierność w życiu politycznym.

Społeczeństwo wolnego czasu oparte jest na automatyzacji, informatyzacji, które pozwoliły w XX wieku znacznie skrócić czas pracy. Większa ilość czasu wolnego przyczyniła się do rozwoju kultury masowej. Paradoxem epoki społeczeństwa wolnego czasu jest nasilające się zjawisko pracoholizmu i podejmowania dodatkowej pracy (Moskwa, 2018).

Analizując powyższe koncepcje, należy zauważyć, że z procesami innowacyjnymi mamy do czynienia w prawie wszystkich typach społeczeństw. Co więcej, są one istotnym czynnikiem ich rozwoju, choć nie zawsze pożądanym. W społeczeństwie postindustrialnym wykorzystuje się nowe technologie, wynalazki, co ściśle związane jest z procesami innowacyjnymi. Procesy te mają też wpływ na społeczeństwa globalne, informacyjne, masowe i wolnego czasu. Dostarczają rozwiązań technologicznych, technicznych, organizacyjnych i społeczno-kulturowych, które budują i kształtują te społeczeństwa. Nie zawsze mają one wymiar pozytywny. Rozwój internetu, urządzeń elektronicznych (smartfony, tablety) z jednej strony ułatwia proces zdobywania i przekazywania informacji, z drugiej zaś czyni z człowieka obiekt niepożądanego oddziaływania (manipulacji politycznej, presji zakupowej i innych). Przyczynia się do tworzenia społeczeństwa masowego, będącego przeciwieństwem społeczeństwa budowanego na wiedzy.

Niekorzystnemu wpływowi innowacji na życie społeczne, w tym także polityczne, można zapobiec poprzez budowanie społeczeństwa otwartego. Podziału społeczeństw na otwarte i zamknięte dokonali Henri Bergson oraz Karl Popper. Spo-

łeczeństwo otwarte to społeczeństwo demokratyczne, zapewniające obywatelom możliwość dokonywania wyborów. Opiera się na tolerancji, pluralizmie, akceptuje różnice polityczne, rasowe, światopoglądowe. Gwarancją równości obywateli są prawa obywatelskie. W społeczeństwie zamkniętym obowiązują sztywne reguły w postaci nakazów i zakazów, następuje odcięcie się od obcych wpływów. Życie jednostki podporządkowane jest interesowi państwa i ogółu społeczeństwa. Pozytcje w hierarchii społecznej uzyskujemy w wyniku własnej pracy, starań, decyzji (nie wynikają z faktu urodzenia w tej czy innej kascie bądź rodzinie). Ruchliwość społeczna jest bardzo ograniczona czy wręcz niemożliwa (Moskwa, 2018). Należy przyjąć, że społeczeństwo otwarte z jednej strony jest nastawione na korzystanie z innowacji, z drugiej zaś jest odporne na negatywne skutki, jakie niosą ze sobą innowacje. Z kolei społeczeństwa zamknięte są sceptycznie nastawione do innowacji, ale też bardziej podatne na negatywne skutki innowacji.

Współcześnie pożądany jest model społeczeństwa otwartego, opartego na innowacjach i procesach innowacyjnych. Ten model wpisuje się w koncepcję innowacji społecznych. We wstępie do opublikowanego przez Komisję Europejską *Przewodnika po innowacjach społecznych* innowacje społeczne definiowane są jako „[...] innowacje, które są zarówno społeczne w ich celach, jak i w środkach, pozostając otwartymi na zróżnicowanie terytorialne, kulturalne itp. Społeczne w sensie zarówno procesu, jak i celów społecznych i socjalnych, które każdy chciałby osiągnąć”. Opierają się one na „[...] pomysłowości obywateli, organizacjach społeczeństwa obywatelskiego, społecznościach lokalnych, przedsiębiorcach i urzędnikach państwowych”, a ich podstawowym zadaniem jest stwarzanie okazji tak dla sektora publicznego, jak i dla rynków, dzięki czemu „[...] produkty i usługi będą lepiej spełniać indywidualne, ale również zbiorowe aspiracje” (*Guide to social innovation*, 2013).

Innowacyjne koncepcje organizacji społeczeństwa towarzyszą myśli filozoficznej od czasów starożytnych. Poszukiwanie nowego, lepszego układu pomiędzy ludźmi a władzą lub – a może przede wszystkim – skuteczniejszego oddziaływania obywatelskiego, demokracji deliberatywnej na zachodzące procesy polityczne stało się szeroko omawianym problemem. Na poziomie rozwiązań oddolnych, służących mniejszym wspólnotom, koncepcje te pomogły organizować często życie ekonomiczno-społeczne. Przykładem może być idea spółdzielczości zapoczątkowana w pierwszej połowie XIX wieku w Anglii, Prusach, Belgii czy Skandynawii. Odnosiła się ona także do sektora bankowego: tworzone były na przykład tak zwane Sparkassy na terenie Prus, które dały początek zupełnie nowemu sposobowi funkcjonowania instytucji finansowej. Znalazły one swoich naśladowców w kraju i w innych miejscach Europy, działając do dzisiaj.

Innowacyjność gospodarki i przedsiębiorstw

Zasadniczym kierunkiem walki z konkurencją jest rozwijanie innowacji, które pozwalają na uzyskanie istotnych przewag nad innymi przedsiębiorstwami. Główną cechą współczesnego przedsiębiorstwa powinna być innowacyjność. Z badań rozwoju współczesnej gospodarki wynika, że tempo wprowadzania innowacji w przedsiębiorstwach jest różne, zależne od kraju i rodzaju podejmowanej działalności produkcyjnej czy usługowej. Można wyodrębnić sektory, w których przewyższa ono znacznie średnie tempo dla ogółu przedsiębiorstw. Do takich sektorów należą współczesna elektronika, informatyka, telekomunikacja, nanotechnologia, biotechnologia, przemysł lotniczy, chemiczny, farmaceutyczny. W wymienionych dziedzinach cykl tworzenia innowacji jest tak krótki, że zrealizowany nowy produkt (wyrób lub usługa), zanim zdąży się przyjąć na rynku, jest zastępowany przez kolejny o wyższym stopniu nowoczesności i jakości. Taką sytuację nazywa się powszechnie hiperkonkurencją (Pawlak, Smoleń, 2007: 89–90).

Przedsiębiorstwa, aby efektywnie działać w realiach ulegającej ciągłym zmianom gospodarki, potrzebują katalizatora, za który uznaje się innowacje (Zastempowski, 2010: 55–56). Działalność innowacyjna przedsiębiorstw jest często bardzo specyficzna, a jej analiza wyjątkowo trudna. Jest to związane między innymi z trudnością zdefiniowania tego pojęcia – z kreatywnymi cechami innowacji. Przyjęta teza, że innowacja jest rozumiana zarówno przez naukowców, jak i przedstawicieli biznesu jako zakończenie etapu kreowania nowej rzeczywistości materialnej, pierwsze zastosowanie nowych idei w praktyce, tylko częściowo została zweryfikowana pozytywnie. Jedyne bowiem druga część tej definicji została zaakceptowana przez badane osoby, będące przedstawicielami biznesu. Uznano, że innowacja to nowość, pierwszy kontakt klienta z nowym dobrem, pierwsze wykorzystanie wiedzy w praktyce (ale nie: nowa wiedza), pierwsze wdrożenie w danej gałęzi przemysłu. Zdecydowanie zatem dominuje wśród praktyków wąskie ujęcie definicji innowacji, określone przez Freemana, Cartera i Williamsa oraz Schumpetera. Tak wąsko rozumiane innowacje zmieniają oczywiście wyniki badań nad innowacyjnością; należy więc zwracać uwagę na precyzyjne określenie definicji tego zjawiska i uwzględnić istotne różnice między rozważaniami naukowymi a podejściem biznesowym w tym zakresie (Sikora, Uziębło, 2013: 360). Przedsiębiorstwem innowacyjnym określa się zatem przedsiębiorstwo inteligentne, przedsiębiorstwo przyszłości charakteryzujące się: dużą elastycznością, zaangażowaniem w sprawy jednostki, pełnym wykorzystaniem potencjału pracy zespołowej, silnymi kompetencjami podstawowymi, zamiłowaniem do różnorodności. Z kolei przez innowacyjność podmiotów gospodarujących rozumie się ich zdolność i motywację do ciągłego poszukiwania i zastosowania w praktyce wyników badań naukowych, prac badawczo-rozwojowych, nowych idei, pomysłów i wynalazków (Janasz, 2002: 54).

Korzystanie przez przedsiębiorców z innowacji odbywa się w ramach procesu innowacyjnego. Proces innowacyjny to zjawisko powstawania, dojrzewania i upo-

wszechnienia tych idei technicznych, których praktycznemu zastosowaniu towarzyszą określone skutki ekonomiczno-społeczne. Na tak rozumiany proces innowacyjny składają się wszystkie fazy zmian technologicznych, a więc inwencja (pomysł), innowacja (wynałazek) i dyfuzja (upowszechnienie). Przebieg procesu innowacyjnego można powiązać z cyklem życia produktu, który składa się z takich etapów, jak: wprowadzenie, wzrost, dojrzałość, spadek, wycofanie. Przypatrując się dokładnie temu cyklowi życia produktu – zwłaszcza pierwszej fazie, czyli wprowadzeniu nowego produktu na rynek – zauważamy etap finalny przeprowadzonego procesu innowacyjnego danego produktu. Uściślając, przed wprowadzeniem na rynek nowy produkt musiał przejść pewną drogę ewolucji. Na tę drogę składają się poszczególne czynności:

- badanie – wyszukiwanie nowych usług, pomysłów, wyrobów, informacji,
- rozwój – doskonalenie istniejących w danym momencie usług, pomysłów, wyrobów informacji,
- projektowanie – przekładanie wymagań na język zrozumiały dla zainteresowanych, w odpowiedniej postaci do wykorzystania podczas użytkowania lub wytwarzania,
- wdrażanie – wprowadzenie usług, produktów na rynek (Przyszły, Kłusek, b.r.).

Warto przytoczyć trafne spostrzeżenie Szelağowskiej, która stwierdza, że „działalność innowacyjna stanowi w przedsiębiorczości wysoce interaktywny proces długotrwałej i umacniającej współpracy w rosnącej i zróżnicowanej sieci interesariuszy” (Szelağowska, 2013: 626). Sieć interesariuszy jest niezbędna nie tylko w przedsiębiorczości. Procesy innowacyjne wymagają współpracy, zaufania i odpowiednich nakładów w obszarze B+R.

Procesy innowacyjne w polityce

Mówiąc o procesie innowacyjnym w polityce, należy zauważyć, że współcześnie sprowadza się on głównie do obszaru polityki gospodarczej. Warto pamiętać, że polityka gospodarcza jest obecnie ważnym instrumentem wykorzystywanym w polityce, ma zatem istotny wpływ na sferę społeczną, wchodząc tym samym w przestrzeń innowacji społecznych. Można ją utożsamiać z polityką innowacyjną. Analizując zakres znaczeniowy polityki innowacyjnej, należy zdefiniować trzy podstawowe pojęcia: *polityka naukowa*, *polityka naukowo-techniczna* i *polityka przemysłowa*. Konieczność dokonania ich charakterystyki wynika z często zamiennego (i nie do końca słusznego) stosowania tych pojęć. Polityka naukowa obejmuje sztukę (umiejętność) kierowania procesem rozwoju nauki i wykorzystania jej wyników zgodnie z celami państwa (Białoń, Obrębski, 1989: 46). Polityka innowacyjna kształtowana jest przez rząd, który poprzez odpowiednio sformułowane narzędzia (instytucjonalne, ekonomiczne, prawne) wpływa na kształt innowacyjności gospodarki zgodnie z założonymi celami społeczno-gospodarczymi. Jednym z założeń istnienia odpowiednich narzędzi tej polityki

ma być zapewnienie pomocy we wprowadzaniu nowych produktów, usług, procesów technologicznych i technik zarządzania. Zasadniczymi podmiotami (aktorami) tej polityki są: przemysł, nauka i rząd (Stanisławski, 2011: 15).

Procesy innowacyjne w polityce naukowo-technicznej państwa

We współczesnej gospodarce rynkowej rozwój nauki i techniki odbywa się na różnych poziomach gospodarki. Mamy do czynienia z rozwojem naukowo-technicznym przedsiębiorstwa, branży, regionu, gospodarki narodowej, co pociąga za sobą innowacyjność firm, sektorów, regionów, gospodarek. Rozwój nauki i techniki nie jest jednak procesem samoczynnym, samorealizującym się, lecz podlega zarządzaniu. Jest on więc przedmiotem zarządzania. Komisja Europejska stwierdza, że konieczna jest poprawa struktury zarządzania innowacyjnością na wszystkich szczeblach gospodarki:

- na poziomie narodowym/krajowym: wprowadzenie sprawnych narodowych systemów innowacji (NSI),
- na poziomie regionalnym: włączenie się regionów do sieci dla opracowania i wykorzystania najlepszych praktyk w kluczowych obszarach działania,
- na poziomie firmy: podmioty ekonomiczne muszą być w pełni zaangażowane w wyznaczanie priorytetów polityki innowacyjnej (Jasiński, 2018: 222).

Zarządzanie rozwojem nauki i techniki na szczeblu makroekonomicznym, czyli ogólnokrajowym, to poziom najwyższy, strategiczny. Jednakże trudno mówić o „klasycznym” zarządzaniu działalnością innowacyjną, obejmującą również prace badawczo-rozwojowe, na poziomie makro (państwa). Mamy tutaj do czynienia raczej z oddziaływaniem – i to pośrednim – instytucji szczebla centralnego na procesy innowacyjne. Państwo (parlament oraz rząd i inne instytucje centralnej administracji państwowej) oddziałuje na działalność innowacyjną między innymi przez: tworzenie przepisów prawa regulujących tę działalność, wyznaczanie długofalowych kierunków badań naukowych i ustalanie priorytetów w tym zakresie, decyzje finansowe, czyli finansowanie publicznych badań naukowych (placówek, projektów), ogólny nadzór nad funkcjonowaniem publicznych instytucji naukowych oraz realizacją programów i projektów badawczych, wydawanie nakazów lub zakazów związanych na przykład z ochroną środowiska naturalnego, zdrowia czy bezpieczeństwa użytkowników nowej techniki (Jasiński, 2014: 68).

Kwaśnicki (2014: 32), cytując Frączaka i Wygnańskiego (Frączak, Wygnański, 2013) – osoby od wielu lat zaangażowane w sektor ekonomii społecznej – słusznie stwierdza, że „Wspieranie rozwoju innowacyjnego przez państwowe instytucje jest działaniem fasadowym”. Wspomniani autorzy piszą mianowicie, że „innowacje społeczne powinny zasilać ekonomię społeczną, tak żeby uniknąć obserwowalnego obecnie stanu: odtwórczości, oportunistycznego unikania ryzyka i bezrefleksyjnego kopiowania schematów (ze względu na to, że są «fundowalne», a nie ze względu na to, że okazały się skuteczne). W całym obecnym systemie finansowania podstawową troską jest

maksymalizowanie biurokratycznie rozumianego bezpieczeństwa (stąd hiperformalizm). Nie ma natomiast przestrzeni na podejmowanie trudnych, innowacyjnych, a co za tym idzie – obarczonych ryzykiem przedsięwzięć” (Frączak, Wygnański, 2013). Kwaśnicki sądzi, że za taką sytuację nie należy winić samych zaangażowanych w tworzenie innowacji społecznych, gdyż jest to „błąd systemowy”, „a to, co jest najistotniejsze w efektywnym prowadzeniu procesu innowacyjnego (tzn. godzenie się na podejmowanie ryzyka i pogodzenie się z tym, że naturalną sytuacją jest ponoszenie porażek w większości przypadków), nigdy nie będzie obecne we wspieranym przez instytucje państwowe (publiczne) rozwoju innowacyjnym” (Kwaśnicki, 2014).

Podsumowanie

Procesy innowacyjne we współczesnym świecie i społeczeństwie wydają się czymś zupełnie oczywistym. Jednak przy bliższym poznaniu i analizie – tak pod względem samego zdefiniowania, jak i zachodzących procesów, które je wywołują – oczywiście wcale nie są. Trudności w znalezieniu odpowiedniego aparatu pojęciowego, aby jednoznacznie określić to, czym jest innowacja, czym jest innowacyjność – i dalej – kim jest innowator, pokazuje bogata literatura na ten temat. Są również obszary innowacji (takie jak innowacje w polityce) zbadane jeszcze niedostatecznie. Problemem są tu prawdopodobnie elementy, które stały się przedmiotem niniejszego artykułu.

Autor stwierdza, że powód i czas rozpoczęcia procesu innowacyjnego w nowocześniejszej koncepcji organizacji społeczeństwa każdorazowo odnosić się będzie do oddzielnego obszaru badawczego i nie jest możliwe ich konkretne określenie. Potwierdza to wcześniej przyjętą hipotezę. Części składowe są zaś dyskusyjne, niejednorodne i jednostkowo zmienne. Dzieje się tak ze względu na zbyt subiektywne elementy, które należy wziąć pod uwagę. Są to między innymi kontekst sytuacji, miejsce działania oraz sytuacja ekonomiczna. Nie podlega jednak dyskusji, że każdy proces innowacyjny zależy od ludzi, ich kreatywności, zaangażowania i wolności do podejmowania czasem nawet odważnych decyzji.

Bibliografia

- Białoń L., Obreński T. (1989), *Nauka i technika w rozwoju społeczno-gospodarczym*, PWN, Warszawa.
- Frączak P., Wygnański J.J. (2013), *Manifest Ekonomii Społecznej cztery lata później. Lekcje i wnioski na przyszłość*, „Ekonomia Społeczna”, nr 1(6).
- Guide to social innovation* (2013), European Union, http://publications.europa.eu/resource/cellar/12d044fe-617a-4131-93c2-5e0a951a095c.0001.02/DOC_1 [dostęp: 30.05.2021].

- Innowacja, innowacyjność* (b.r.), [w:] *Słownik pojęć*, Grupa Polskiego Funduszu Rozwoju, <https://pfr.pl/slownik/slownik-innowacja.html> [dostęp: 30.05.2021].
- Janasz W. (2002), *Proces innowacji w modelu działalności przedsiębiorstw*, [w:] tegoż (red.), *Determinanty innowacyjności przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Janczewska D. (2012), *Rozwój potencjału innowacyjnego przedsiębiorstwa w sektorze MŚP na przykładzie branży konstrukcji stalowych*, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 92.
- Jasiński A.H. (2014), *Innowacyjność w gospodarce Polski: modele, bariery, instrumenty wsparcia*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Jasiński A.H. (2018), *Polityka innowacyjna w procesie transformacji w Polsce: czy skuteczna?*, „Optimum: studia ekonomiczne”, nr 3(93).
- Kędzierska-Szczepaniak A. (2016), *Wprowadzenie*, [w:] A. Kędzierska-Szczepaniak, K. Szopik-Depczyńska, K. Łazorko, *Innowacje w organizacjach*, Texter, Warszawa.
- Kolimaga M. (2019), *Definicja i rodzaje innowacji*, <https://crido.pl/blog-business/definicja-i-rodzaje-innowacji/> [dostęp: 15.05.2021].
- Kwaśnicki W. (2014), *Jak wspierać rozwój innowacji społecznych?*, [w:] A. Olejniczuk-Merta (red.), *Innowacje społeczne – od idei do upowszechniania efektu*, Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktury, Warszawa.
- Moskwa A. (2018), *Współczesne formy organizacji społeczeństwa*, https://document.site/download/wspoczesne-formy-organizacji-spoeczestwa_pdf [dostęp: 1.06.2021].
- Olejniczuk-Merta A. (2013), *Innowacje społeczne*, „Konsumpcja i Rozwój”, nr 1.
- Pawlak Z., Smoleń A. (2007), *Innowacyjność a strategia rozwoju przedsiębiorstwa*, „Rocznik Naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie”, nr 1–4(I).
- Przyszły Ł., Klusek J. (b.r.), *Proces innowacyjny*, [w:] *Encyklopedia zarządzania*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Proces_innowacyjny [dostęp: 30.05.2021].
- Schumpeter J.A. (1960), *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa.
- Sikora J., Uziębło A. (2013), *Innowacja w przedsiębiorstwie – próba zdefiniowania*, „Zarządzanie i Finanse”, nr 2/2.
- Stanisławski R. (2011), *Założenia polityki innowacyjnej państwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 70.
- Szelągowska A. (2013), *W poszukiwaniu innowacyjności polskich przedsiębiorstw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 786.
- Trzmiel-Grzybowska W. (2011), *Rozwój przedsiębiorczości przez innowacje w Polsce Wschodniej*, [w:] D. Zarzecki, *Czas na pieniądź. Zarządzanie finansami. Współczesne wyzwania teorii i praktyki*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Wasiłuk A. (2002), *Innowacyjność współczesnych przedsiębiorstw*, [w:] W. Kowalczewski (red.), *Zarządzanie współczesnym przedsiębiorstwem*, „Dialog”, Warszawa.

- Wronka-Pośpiech M. (2015), *Innowacje społeczne – pojęcie i znaczenie*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 212.
- Wziątek-Kubiak A., Balcerowicz E. (2009), *Determinanty rozwoju innowacyjności firmy w kontekście poziomu wykształcenia pracowników. Ekspertyza przygotowana dla PARP – Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości*, Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa, https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/2009_determinanty_rozwoju_innowacyjnosci_wyksztalaczenie.pdf [dostęp: 30.05.2022].
- Zastempowski M. (2010), *Uwarunkowania budowy potencjału innowacyjnego polskich małych i średnich przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

Summary

Innovative processes in a new concept of society organization

This article explores the causes of the innovation process in contemporary society. This is interesting because of the wide range of processes of change that affect all spheres of social life. After getting acquainted with the definitions of innovation – of which there are a huge number – one can formulate a statement that it is a manifestation of the ability to generate and implement innovations. We deal with innovative processes in almost all types of societies, what is more, they are an important factor in their development, not always desirable. To prevent the negative impact of innovation on social life, including political life, one should strive to build an open society. Enterprises, to operate effectively in the realities of a constantly changing economy, need a catalyst, which is innovation. They generate the potential for competitiveness and building an economic advantage.

Speaking of the innovation process, it should be noted that it boils down to the area of economic policy, which is currently an important instrument used in politics. Therefore, it has a significant impact on the social sphere, thus entering the space of social innovation. The reason for and the time of starting the innovation process in society will every time refer to a separate research area and it is not possible to pinpoint them specifically. The components are debatable, heterogeneous, and individually variable.

Keywords: innovations, innovativeness, innovations in the organization of society